

УДК 502:061

ПРО РОЗРОБЛЕННЯ «ПРОГРАМИ ФОРМУВАННЯ СТІЙКИХ ЛІСОСТАНІВ У БУФЕРНІЙ ЗОНІ ЦІННИХ ПРИРОДНИХ КОМПЛЕКСІВ НПП «ЗАЧАРОВАНИЙ КРАЙ»

Шишканинець І.Ф.¹, Феннич В.С.¹, Мочан В.І.²

¹ - Національний природний парк «Зачарований край», Ільниця, Закарпатська обл.,
e-mail: schif@ukr.net

² - Проект «Збереження Карпатських пралісів»², Ужгород, e-mail: mochan.mv@gmail.com

У статті відображена мета, завдання, стратегія та етапи виконання «Програми формування стійких лісостанів у буферній зоні цінних природних комплексів НПП «Зачарований край».

Shyshkanynets I.F., Fennykh V.S., Mochan V.I. Development of «sustainable forestry formation program in valuable natural complexes of buffer zone of NNP «Zacharovanyi krai». Aim, task, strategy, and stages of implementation of sustainable forestry formation programs in natural complexes of buffer zone of National Nature Park «Zacharovanyi krai» are presented in the paper.

Національний природний парк «Зачарований край», створений Указом Президента України від 21.05.2009р. №343 «Про створення Національного природного парку «Зачарований край»» на базі регіонального ландшафтного парку «Зачарований край», створеного рішенням Іршавської районної Ради від 04.07.2001 р. і рішенням Закарпатської обласної ради від 11.01.2002р. № 377 на території Іршавського району Закарпатської області з метою збереження, відтворення та ефективного використання типових та унікальних природних комплексів Східних Карпат, що мають важливе природоохоронне, естетичне, наукове, освітнє, рекреаційне та оздоровче значення.

Загальна площа парку становить 6101 га, у тому числі 5649 га – землі державного підприємства «Загатянське лісове господарство», що надані НПП у постійне користування та 452 га – землі ДП СЛАП «Іршавагроліс», що включені до складу парку без вилучення від головного користувача.

Територія парку на 96,7% представлена лісовими землями [8]. Ліси за участю бука є переважаючою рослинною формацією (92% площі вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок) і тільки 7% припадає на похідні угруповання, утворені ялиною.

7 липня 2017 р. на засіданні Комітету Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО в рамках 41 сесії (м. Краків, Польща) було прийняте історичне рішення про розширення чинного Об'єкта Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО за рахунок 63 ділянок букових пралісів та старовікових лісів із 10-ти європейських країн та його перейменування в «Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи» [7]. У цьому переліку Україна представлена 9-ма ділянками (кластерами), з яких дві – у НПП «Зачарований край», а саме: Іршавка – 93,94 га та Великий Діл – 1164,16 га. Площа буферної зони становить 1275,44 га (рис. 1).

На території парку, в тому числі навколо цінних лісових ділянок (пралісів), значна частка лісів представлена одноярусними, одновіковими, однопородними насадженнями, деякі з яких – культури. Це є наслідком активного веденням лісового господарства в минулому, до створення парку [8, 11]. У цих умовах забезпечити стале збереження особливо цінних унікальних комплексів є дуже проблемним [2]. Для вирішення цього необхідно проводити регулятивні заходи, щоб навколо ділянок пралісів і старовікових лісів та інших природних комплексів було проведено формування буферних зон із стійкими деревостанами.

Наразі в лісах НПП, які втрачають стійкість і стабільність, не прийнято вести лісове господарство на принципах наближеного до природи лісівництва – окрім санітарних рубок. Поширення шкідників і хворіб в лісах, які оточують заповідні масиви (праліси) призводить до зростання їх вразливості, хоча відразу це не зовсім помітно.

Якщо на них не вести сталого лісового господарства, наближеного до природних структур, їх вразливість буде зростати [4], а перспектива збереження пралісів та старовікових лісів – погіршуватись.

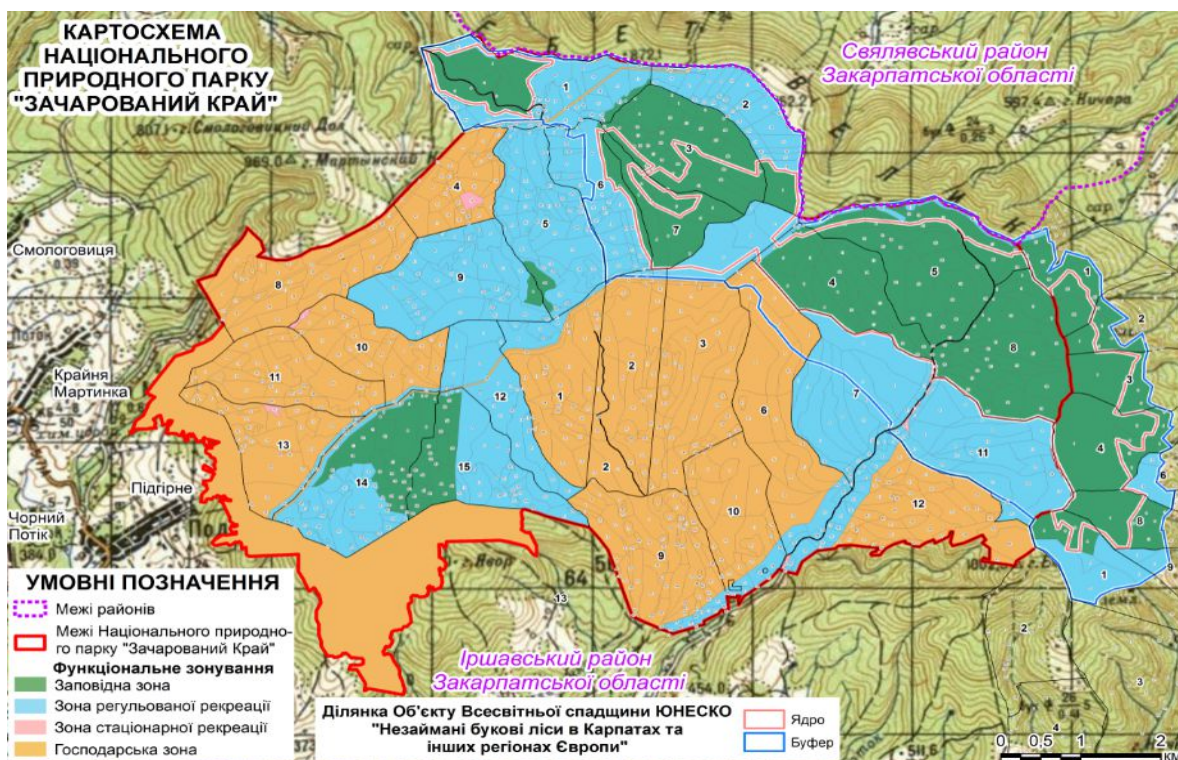

Рис. 1. Карта-схема пралісів та старовікових букових лісів НПП «Зачарований край», включених до Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО

Для виконання одного із основних завдань парку – збереження особливо цінних природних комплексів – пралісів та старовікових лісів, а також враховуючи їх унікальність, цінність та високий природоохоронний статус розроблена «Програма формування стійких лісостанів у буферній зоні цінних природних комплексів». Програма підготовлена спільно з працівниками проекту «Збереження Карпатських пралісів» та розглянута і схвалена на засіданні науково-технічної ради НПП «Зачарований край» 25.01.2019 р.

Мета розроблюваної програми – оцінити стан пралісів та лісів навколо них, а за необхідності формування стійких деревостанів у буферній зоні національного парку навколо ділянок пралісів і старовікових лісів та інших природних комплексів, зокрема болота «Чорне багно» та геологічного заказника «Зачарована долина», які за складом і структурою відповідають типу лісу, а за функціональним призначенням – підтримці сталого ведення лісового господарства за принципом наближеного до природи лісу.

Завдання програми – запровадити на території національного природного парку навколо ідентифікованих ділянок пралісів і старовікових лісів та інших природних комплексів лісогосподарську діяльність у сталий спосіб для формування у буферних зонах стійких деревостанів, здатних до самовідновлення,

які за структурою будуть максимально близькими до корінних природних лісів [1, 10].

Основні положення стратегії Програми наступні:

- проведення аналізу матеріалів лісовпорядкування, Літописів природи, наукових джерел на предмет стану лісів;
- обстеження стану насаджень у буферній зоні навколо цінних природних комплексів залежно від їх функціональної ролі та категорій захисності лісів;
- класифікація ділянок за станом їх стійкості, підбір ділянок для проведення заходів і закладки пробних площ;
- розробка програми формування і функціонування лісів на лісівничо-типологічних засадах у буферній зоні навколо цінних природних комплексів на тривалу перспективу з врахуванням принципів сталого ведення лісового господарства;
- узгодження Програми з поточними і довгостроковими заходами, які заплановані лісовпорядкуванням на території буферної зони;
- опрацювання методів моніторингу та формування деревостанів наближеного до природи лісівництва і їх диференціація залежно від стану деревостанів та цільового призначення лісів у буферних зонах;
- обов'язкове ведення постійного моніторингу за змінами на території, де проводяться заходи з переформування лісостану;
- поступове, безперервне, сумлінне та ефективне проведення запланованих заходів зараз і на перспективу;
- цілеспрямоване впровадження природоохоронних технологій при проведенні всіх природоохоронних, лісозахисних, протипожежних та лісогосподарських заходів;
- постійний пошук джерел фінансування, зокрема залучення коштів грантових проектів та програм, а також всіх інших можливих джерел фінансування згідно з чинним законодавством України. Укладення договорів про співробітництво із зацікавленими сторонами для здійснення лісогосподарських і природоохоронних заходів.

Варто зазначити: буферна зона створюється у першу чергу навколо пралісів і старовікових лісів, які ввійшли до Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Для збереження і підтримання стійкості пралісів пропонується система превентивних природоохоронних, лісозахисних і лісогосподарських заходів, спрямованих на збереження біорізноманіття і стійкості деревостанів у буферній зоні.

Всі заходи, які планується провести у буферній зоні, підлягають регламентації і проводяться методами і способами згідно з чинним лісовим законодавством України і нормативними актами, що їх регламентують [8]. Для формування стійких лісостанів в буферній зоні навколо цінних природних комплексів пропонується використати настанови з наближеного до природи лісівництва, які були розроблені Швейцарсько-Українським проектом «FORZA», затверджені наказом Державного комітету лісового господарства України. Крім того, ці методи були апробовані на базі лісодослідних підприємств Закарпатської області та апробовуються зараз у парку [7].

Тепер НПП «Зачарований край» у своїй діяльності керується «Проектом організації території» та матеріалами базового лісовпорядкування за 2014 та 2011 рр. відповідно. Проведення наступного базового лісовпорядкування заплановано через наступні 10 років. Зважаючи на це, дана Програма рекомендує підготувати першочергові заходи до наступного лісовпорядкування. При впровадженні програми передбачається підготувати напрацювання та

запланувати наступні заходи, які ввійдуть в матеріали базового лісовпорядкування. Територія, пропонована для формування стійкого буферу, має значний розмір, а період її реалізації – довготривалий.

На підставі аналізу матеріалів лісовпорядкування, Літописів природи, наукових джерел та частково обстеживши територію буферної зони, пропонується провадження Програми розділити на декілька етапів. При цьому щороку плани з реалізації Програми необхідно включати у плани заходів з наукової та лісогосподарської діяльності установи в установленому порядку.

Перший етап.

1. Обстеження території кожної (поетапне, спочатку похідних ялинників та лісових культур) лісової ділянки (виділу) в межах зони, пропонованої для формування стійкого буферу:

1.1. Визначення виду втручання (моніторинг на ТПП або ППП), заходів з переформування лісостану та практичної можливості проведення заходів (наявність інфраструктури, транспортна доступність);

1.2. Визначення етапів почерговості втручання;

1.3. Визначення можливих ризиків при виконанні заходів з формування стійкої буферної зони;

1.4. Оцінка перспектив досягнення цілей на ділянці.

Другий етап.

2. Закладання моніторингових ділянок:

2.1. Оцінка стану похідних ялинників на пробних площах (тимчасових або постійних);

2.2. Проведення детальних наукових обстежень з вивчення процесів переформування насаджень на ППП, з використанням, за можливості, ГІС-технологій (Field-Map);

2.2. Моніторинг за змінами, які відбуваються на ділянках, де проведено заходи з переформування;

2.3. Використання ГІС-технологій, для збереження та обробки даних моніторингу (за можливості);

2.4. Публікація матеріалів досліджень.

Третій етап.

3. Впровадження заходів з переформування деревостанів:

3.4. Відведення ділянок та проведення рубок переформування і інших видів рубок;

3.5. Сприяння природному відновленню на ділянках, де проведено заходи з переформування та в інших місцях, де для цього є потреба;

3.6. Посадка та/або посів лісу на ділянках, де проведено заходи з переформування та в інших місцях, де для цього є потреба.

Четвертий етап.

4. Формування якісної інфраструктури території:

4.4. Планування заходів з переформування лісів та інших заходів необхідне таким чином, щоб досягнути зменшення, а з часом і виключення впливу на особливо цінні об'єкти (праліси, старовікові ліси і т.д.);

4.5. Забезпечення підтримки існуючої інфраструктури в належному стані;

4.6. Встановлення інформативних знаків та стендів на межі особливо цінних територій.

Таким чином, генеральною ціллю є здійснення комплексу заходів у буферній зоні на подальшу перспективу, щоб у сталий спосіб забезпечити формування стійких деревостанів, здатних до самовідновлення, які за структурою були максимально близькими до пралісів та старовікових лісів [5, 9, 10].

1. Гавриленко О.П. Геоекологічне обґрунтування проектів природокористування. – Київ: ВПЦ «Київський університет», 2008.
2. Гавриленко О.П. Екогеографія України. – Київ: Знання, 2008.
3. Криницький Г., Чернявський М. Майбутнє лісових екосистем. Концептуальні засади запровадження в Україні наближеного до природи лісівництва // Лісовий і мисливський журнал, 2016, № 2: 12-15.
4. Криницький Г.Т., Чернявський М.В., Криницька О.Г. Лісівничо-екологічні засади вирощування біотично стійких і продуктивних лісів у Карпатському регіоні / Основні проблеми й тенденції подальшого розвитку лісового господарства в Українських Карпатах. – Івано-Франківськ: НАІР, 2018: 100-109.
5. Наближене до природи та багатофункціональне ведення лісового господарства в Карпатському регіоні України та Словаччини. Посібник [ред. Г.Т. Криницький, М.В. Чернявський]. – Ужгород: ПП «Коло», 2014.
6. Літопис природи національного природного парку «Зачарований край». – Ільниця, 2019, Т. ІХ.
7. Покиньчереда В.Ф., Проць Б.Г., Беркела Ю.Ю. Підсумок другого етапу номінування букових пралісів і старовікових лісів України до Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО // Десятиріччя створення об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини»: історія, стан та проблеми впровадження інтегрованої системи менеджменту. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Рахів, 26-29 вересня 2017 р. – Львів: СПД Кичма І.В., 2017: 255-264.
8. Проект організації території національного природного парку «Зачарований край», охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів. – Ірпінь, 2014.
9. Чернявський М.В., Шишканинець І.Ф., Піняшко І.М., Мочан В.І. Букові праліси національного природного парку «Зачарований край» та їх збереження // Десятиріччя створення об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини»: історія, стан та проблеми впровадження інтегрованої системи менеджменту. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Рахів, 26-29 вересня 2017 р. – Львів: СПД Кичма І.В., 2017: 373-381.
10. Чернявський М.В., Шукель І.В., Коляджин І.Ф., Каспрук О.І. Умови для впровадження наближеного до природи ведення лісового господарства // Природа Полісся: дослідження та охорона. Рівне: 2015: 274-285.
11. Шишканинець І.Ф. Феннич В.С., Лутак В.В., Котубей А.В. Аналіз продуктивності букових деревостанів до та після створення національного природного парку «Зачарований край» // Матеріали II-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Стан і перспективи природокористування в Україні», Ужгород, 25 травня-5 червня 2017 р. – Ужгород, 2017: 52-57.